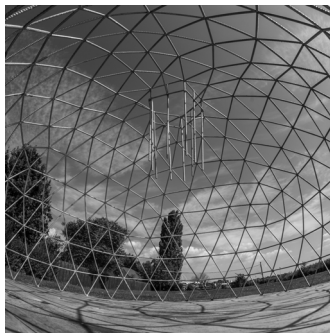

GAGYI JÓZSEF

AZ ONLINE KÖRNYEZETEK SZEMÉLYES RÍTUSAIRÓL

A kérdés, amelyet körbejárok, amelyre választ keresek: hogyan történik a mindennapokban, az új média hálózataiban az igen gyakori átmenetek/váltások kezelése?

Induljunk ki Robert Silverstone kijelentéséből: „A média alapvető tulajdonsága, hogy mindennapos. Egy állandó jelenlét hétköznapijaink közepette, ahogyan ki-be kapcsolunk, át- meg átváltunk az egyik média által kijelölt térből, egyik médiakapcsolatból a másikba.” (Silverstone 2008. 9.) Ha ez így van, akkor legfontosabb jellemzője a mindennapok médiájának az, ahogy azt Silverstone is állítja, hogy folyamatos, de ugyanakkor az is, hogy állandóan megszakad. Ezen azt értem, hogy egyrészt, ahogy a fent is olvasható volt, folyamatosan kapcsolunk és váltunk, másrészt, és ezt szeretném kihangsúlyozni: alapvető és megkerülhetetlen a mindennapi biológiai dualitás, ami szervezi az emberi életet. Éberek vagyunk, majd regenerációs pihenésbe (alvásállapotba) merülünk, hogy abból erőt merítve újra éberek (racionálisak és döntőképesek, kapcsolódóak és megszakítóak) lehessünk. Amit mindennapi viselkedésként, így a médiafogyasztás jellegzetes viselkedéseiként ismerünk, és magától értetődő módon eképpen kezelünk, az ébren és éberén történik. A világ számunkra: éber állapotaink rendje, szabályai és értelmei. Az igaz, hogy a média: folyamat, de mi biológiai alkatunk miatt nem vagyunk benne, nem tudunk benne lenni folyamatosan. Az is igaz azonban, hogy ma már min-

**...hogyan történik
a mindennapokban, az
új média hálózataiban,
a személyes aktivitás
közben az átmenetek
kezelése?**

den ébredéskor az első dolgunk a médiakörnyezetbe, a hírek folyamatába, a képernyők tereibe való visszatérésünk. Ezek mint állandó és fáradhatatlanul működő környezet végig ott voltak, pihenés és kikapcsolás nélkül léteztek, folyamatosan mutatták, termelték, értelmezték és szabályozták a mi pillanatnyi fizikai jelenlétünk, éber tekintetünk és ítélő elménk hiányában is, aktív részvétele nélkül is, a világunkat. Magunkra vessünk, ha túl sokáig aludtunk, ha túl sokáig voltunk távol.

Ez az a környezet, amely velünk vagy nélkülünk, de „megszűri és keretbe foglalja a mindennapok valóságát a maga egyszerű és mégis sokszoros reprezentációival, azzal, hogy mércét és viszonyítási pontot nyújt az életvezetéshez, a mindennapi tapasztalat termeléséhez és fenntartásához”. (Silverstone 2008. 9.) Az emberek számára a világ mindig is egyszerre közvetlen és közvetített, konkrét és szimbolikus valóságként létezett, ma azonban egyre inkább a technikailag közvetített és virtuálisaként megjelenített valóságképek, az így termelt online valóságösszefüggések dominálnak.

De ez csak egyik fontos tulajdonsága ennek az új mindennapi környezetnek. Legalább ennyire lényeges, hogy egyre inkább ebben a környezetben, ezekben a cselekedetekben termelődik korunk társadalmisága. Az elv régóta ismert, Émile Durkheim szerint „a társadalom ugyanis csak valami cselekvés által tudja éreztetni befolyását, ehhez pedig az kell, hogy a társadalmat alkotó egyének összegyűljenek, és közösen cselekedjenek. A társadalom a közös cselekvés által ébred önmaga tudatára, a közös cselekvés által formálja magát; a társadalom mindekelőtt aktív együttműködés.” (Durkheim 2004. 379–380.) Mindegy, hogy aktuális vagy virtuális összegyűlésről és cselekedetéről van szó: a fontos ezek tapasztalható és tagadhatatlan hatásai, ezek társadalmi realitása. Mindennapjaik valósága, hírei és magyarázatai, társadalmi realitása egyre inkább a médiában formálódik – vagyis egyszerre formát kap, és formát diktál. Ez a folyamat igen dinamikus. A médiában létezni azt jelenti, hogy a mindennapokban, éber állapotunkban folyamatosan „ingázunk oda-vissza privát és nyilvános terek között, helyi és globális, szent és profán, valós és fiktív és virtuális terek között. Ismerős és idegen között. Biztonságos és fenyegető, közösen és magányosan átélt között. Egyszer otthon vagyunk, másszor messze járunk. Küszöbököt lépünk át, és újabb és újabb horizontok nyílnak meg előttünk.” (Silverstone 2008. 11.)

A dinamika valóban minden eddiginél erősebb, mivel a robbanásszerűen fejlődő technika által gerjesztett, és az idő majdnem minden eddigi tapasztalata érvényét veszti, és korrekcióra szorul ebben a gyorsulásában – de maga az alap helyzet, az nem új. Eddig is vándorlásban, átmenetekben éltünk, a társadalmiság pedig azt jelentette, hogy helyet kell kapjunk az életünkben a változásnak is. A kulcs: az átmenetek kezelése.

Ezt célozzák egyaránt a mindennapok kis, személyes meg az ünnepek hatalmas társadalmi rítusai. Van Gennep szerint „a csoport, sőt az egyén számára is az élet örökös felbomlás és újraalakulás, állapot- és alakváltozás, halál és újjászületés. Az ember azért cselekszik, hogy aztán megállhasson, várhasson, pihenjen, majd újból cselekedni kezdjen, de másképpen. És mindig új küszöbököt kell áthágnia...” (Van Gennep 2007. 179.)

A kérdésem tehát: hogyan történik a mindennapokban, az új média hálózataiban, a személyes aktivitás közben az átmenetek kezelése? Hol vannak a küszöbök, amelyeket Silverstone is emleget, mi történik ezeken a küszöbökön meg a küszöbökön túl?

Úgy gondolom, hogy az új média helyszíneken, az új média idejében a mindennapi munkavégzés mellett igen jelentős a személyes rituális viselkedés aránya. Ennek a fő oka éppen a dinamika, a vándorlás. Terekről terekre, médiakörnyezetről médiakörnyezetre váltunk, egyszerre vagyunk több helyen. Gond nélküli és automatikus a sok váltás – vagy igen különböző tudást, erőfeszítést, gyakorlatot igényelnek?

Van Gennep bemutatja, hogy a biológiai átmenetek társadalmiasulása mindig rituális keretekben történik: az egyén változásai csak akkor legitimek, ha a társadalom ezt összegyülekezve és szimbolizálva, mindenkinek a tudomására hozva, szertartásosan elismeri.

Mi történik azonban online környezetben, ahol igen gyakran találkozunk ismeretlen helyzetekkel és ismeretlen emberekkel, akikkel kapcsolatot kell keresnünk, és akiknek online konstrukcióit (pl. blogját, Facebook-oldalát) kell meglátogatnunk, és az ott feltöltött tartalmakkal, a reprezentált valóságképekkel megismerkednünk?

Van Gennep leírja, hogy egyes népeknél (Óceániában például) „minden új ház tabu, amíg megfelelő rítusokkal noává nem teszik...” (A „noa” jelentése: hétköznapi, közönséges, a tapu/tabu szabályainak kötöttségétől mentes. Lásd <http://www.berkano.hu/maori.html>) A módszerek pedig nagyon változatosak: „italáldozat, szertartásos látogatás, a felek fel/megszentelése, kenyér, só megosztása, közös evés-ivás...” Úgy gondolom, hogy az online tér új házak sokasága, és az utazó legfontosabb feladata éppen a belépést szabályozó tabuk lebontása. Erre pedig a szertartásos ismerkedések, látogatások, a „kenyér és só” kölcsönös osztogatása és egy csoportban, összegyülekezők társaságában: a „közös evés-ivás” alapvetően alkalmasak. Éppen emiatt lehet ez egy olyan valóság-rész, amely arra kényszeríti a személyeket, hogy kialakítsák, fenntartsák az apró, személyes rítusait. Látszólag ezek egyszerű napi cselekedetek, rutinok – de ahogy James Carey írja: „életünk érezhető minőségét ezek a cselekedetek határozzák meg, illetve az, hogyan hajtjuk végre őket a közösségen belül”. (Carey 2003. 269.) Hogyan, milyen időpontokban és milyen időtartamok alatt, kikkel együtt vagy kiktől elhatárolódva, milyen érzelmektől, indulatoktól hajtva vagyok jelen az online térben, meg lépek ki az online térből? Mikor érzem magam úgy, hogy emelkedett, mondhatni időn kívüli, szakrális a jelenlétem? Kik az igazi társaim a jelenlét alatt, hogyan jelzem, hogyan tartom fenn velük a kapcsolatot, hogyan jelzem számukra az elfogadást és a nagybecsülést, és hogyan teszik ők ezt számomra láthatóan, érzékelhetően?

A Van Gennep-i gondolat igen általános: „Ha tehát valaki egyik területről átmege a másikba, akkor hosszabb-rövidebb ideig speciális helyzetbe kerül: két világ között lebeg.

Ezt a helyzetet nevezem határhelyzetnek (marge), [...] és ez a gondolati vagy materiális határsáv többé-kevésbé határozottan jelen van minden olyan szertartásban, amely egy mágikus-vallási vagy társadalmi helyzetből egy másikba való átmenettel kapcsolatos.” (Van Gennep 2007. 53.) Esetünkben nem beszélhetünk mágikus-vallási helyzetről, de mindazt, amit a társadalmi átmenetről mond, bizonyos megszorításokkal alkalmazhatónak vélem.

Az online médiakörnyezet alapvetően társas környezet: személyek, csoportok, intézmények, kultúrák sokasága az, amelyik ma már ott van, megjelenik a mindennapjainkban, éber állapotainkban. Akkor válnak kezelhetővé ezek a mindennapok, akkor leszünk a társadalom aktív együttműködésének részesei, a

társadalom tagjai, ha másokra figyelve, mások figyelmét magunk felé fordítva belépünk és kilépünk, ha céltudatos és konstruktív vándorok vagyunk. Ha úgy jelenünk meg, hogy gyorsan láthatóakká, hallhatóakká válunk, ha személyes rítusainkkal rögzítjük és egyúttal megmutatjuk magunkat, és a „gondolati vagy materiális határsávok”-at elhagyva (viszonylag) stabil helyeket és értelmeket alakítunk ki – vagyis megérkezünk, majd (rövid ideig, de intenzív módon) megállunk, várunk, pihenünk, hogy aztán innen is továbbvándorolhassunk.

■ IRODALOM

James Carey: *A kommunikáció kulturális megközelítése*. In: *Az információs társadalom és a kommunikációtechnológia elméletei és kulcsfogalmai*. Szerk. Kondor Zsuzsanna – Fábri György. Századvég Kiadó, Bp., 2003.

Émile Durkheim: *A vallási élet elemi formái*. L'Harmattan, Bp., 2004.

Arnold van Gennep: *Átmeneti rítusok*. MTA Néprajzi Kutatóintézete, PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék. L'Harmattan, Bp., 2007

Roger Silverstone: *Miért van szükség a média tanulmányozására?* Akadémiai Kiadó, Bp., 2008.

